

تحلیل محتوای مقالات فصلنامه علمی - پژوهشی النهج طی سال‌های ۱۳۹۴ - ۱۳۸۹

مریم قبادی^۱

صدیقه محمداسماعیل^۲

زهره میرحسینی^۳

چکیده

هدف از تحقیق حاضر، تحلیل محتوای مقالات موجود در شماره‌های ۳۰ تا ۴۵ فصلنامه علمی - پژوهشی النهج، پژوهش‌های نهج‌البلاغه است. روش تحقیق مورد استفاده در این پژوهش تحلیل محتوا است. یافته‌ها نشان داد که مقالات به نسبت بالایی دارای شباهت موضوعی و محتوایی هستند و بیش‌ترین پوشش موضوعی به موضوع الهیات اختصاص دارد. بیش‌ترین مقاله‌ها دارای ساخت تحلیلی و دارای موضوع‌بندی علوم انسانی بوده بیشترین استنادهای ابراز شده در مقاله‌های مورد بررسی (۷۱/۶ درصد) به محققان و پژوهشگران علمی است. مخاطب (۵۱/۶ درصد) مقالات عموم افراد جامعه و مخاطب (۳۰/۹ درصد) از مقالات مدیران و مسئولان حکومتی هستند. بیش‌ترین روش تحقیق (۸۷/۶ درصد) مقالات روش‌سندی و هدف (۶۰/۰ درصد) مقالات بنیادی بوده و (۷۹/۴ درصد) نویسندگان مقالات مرد و (۲۰/۶ درصد) نویسندگان مقالات زن هستند. بیش‌ترین مرتبه علمی نویسندگان در مقاله‌های مورد بررسی عبارت است از: «استاد» (۲۶/۵ درصد)، «دانشجوی دکتری» (۱۹/۴ درصد) و «استادیار» (۱۸/۸ درصد). (۷۲/۵ درصد) مقالات بین‌رشته‌ای و (۷۵/۸ درصد) مقالات دارای منابع ردیف اول هستند از ۲۶۳۵ استناد در مقاله‌های مورد بررسی استناد به کتاب، (۳۴/۶ درصد) استناد به مقاله، (۱۷/۳ درصد) استناد به پایان‌نامه و (۰/۲ درصد) استناد به سایت هست.

واژگان کلیدی:

تحلیل محتوا، مقالات فصل‌نامه النهج، فصل‌نامه النهج، نهج‌البلاغه.

۱. کارشناس ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی ghobadimariam@gmail.com

۲. استادیار دانشگاه آزاد، واحد تهران شمال m.esmaeili2@gmail.com

۳. استادیار دانشگاه آزاد، واحد تهران شمال zmirhosseini@yahoo.com

مقدمه

رشد و توسعه هر رشته علمی را می‌توان با توجه به فعالیت‌های پژوهشی آن رشته سنجید. نمود این فعالیت‌ها ممکن است به شکل‌های گوناگون باشد. یکی از این فعالیت‌ها، انتشار نشریه‌های علمی - پژوهشی است. نشریه‌های مذکور، وسیله‌ای مهم و علمی برای توسعه علم و دانش شناخته می‌شوند و کیفیت و کمیت آن‌ها می‌تواند به عنوان شاخصی برای سنجش میزان فعالیت‌های علمی در کشور یا جامعه‌ای خاص مورد استفاده قرار گیرند (دنيس، ۲۰۰۷). این نشریه‌ها که بیشتر در دانشگاه‌ها، مراکز و موسسه‌های پژوهشی منتشر می‌شود، در گروه نشریات ادواری قرار می‌گیرد و رسانه انتقال اطلاعات، بررسی‌ها و پژوهش‌های علمی و تخصصی است و در هر یک از رشته‌های علمی، مهمترین شاخص برای سنجش دانش علمی و به ویژه دستاوردهای پژوهشی محسوب می‌شود.

نشریات یکی از مهم‌ترین محمل‌های اشاعه نتایج پژوهش‌های علمی هر رشته است. مقاله‌های منتشر شده در نشریات نیز به لحاظ تازگی مطالب و تخصصی بودن محتوا و همچنین سهولت دسترسی از ضروری‌ترین منابع مورد نیاز پژوهش‌اند (نیازی ۱۳۸۰، ۵۲). نشریه‌ها در رفع نیازهای پژوهشگران جایگاه خاصی دارد. ارزش نشریه‌ها، در زمان انتشار و نیز پس از گذشت زمان، انکارناپذیر است. درحقیقت راه‌های کسب اطلاعات در حوزه‌های پژوهشی محسوب می‌شود و تازه‌ترین اطلاعات بیشتر در نشریه‌ها منتشر می‌گردد. (ابرامی ۱۳۷۸) لذا، لازم است مقوله تولید علم و ارزیابی آن به وسیله تحقیقات علم‌سنجی همیشه مدنظر قرار گیرد. یکی از راه‌های شناخت نشریه‌های علمی - پژوهشی، تحلیل محتوا و دسته بندی موضوعی مقاله‌ها و شناخت نوع مطالب منتشر شده در آن‌ها است.

بیان مسئله

پیدایش و گسترش رسانه‌های ارتباطی، گرایش به سوی تخصصی شدن علوم، افزایش شمار پژوهشگران و دانشمندان در زمینه‌های تخصصی و افزایش فعالیت‌های پژوهشی، باعث افزایش حجم انتشارات و اطلاعات مختلف شده است. با توسعه فن‌آوری‌های گوناگون اطلاعاتی، هر روز شاهد تولید اطلاعات افزون‌تری در تمام زمینه‌ها، در قالب‌های چاپی و الکترونیکی هستیم.

نشریات از اصلی ترین قالب‌های انتقال دانش در سطح علمی - پژوهشی به حساب می‌آیند و در مجامع بین‌المللی کنون توجه را از آن خود کرده‌اند، به طوری که اختراعات، اکتشافات و یافته‌های نوین را می‌توان در چارچوب همین محمل‌های خاص اطلاعاتی که تا حد امکان اخص و تخصصی شده‌اند، پیدا کرد. نشریات دو کارکرد اجتماعی تولید و ارتباط علمی را عهده‌دار هستند. این محمل‌های اطلاعاتی علاوه بر نقش مرجعیت یافته‌های علمی - پژوهشی بیشتر اعضای جامعه علمی از آن استفاده می‌کنند (شریفی و دیگران، ۱۳۹۱)، در بردارنده مطالب و اطلاعات موثق، بنیادین و جدید در آن حوزه‌ی خاص هستند و نقش موثری در جهت دهی به اقدامات و پژوهش‌های آتی در حوزه تخصصی شان بر عهده دارند (سلک و بزرگی، ۱۳۸۹). دکتر هوشنگ ابرامی (۱۳۷۸) معتقد است که ۸۰ تا ۹۰ درصد از منابعی که برای پژوهش مورد استفاده قرار می‌گیرد، نشریه‌های ادواری است.

فصلنامه علمی - پژوهشی النهج، پژوهش‌های نهج‌البلاغه، وابسته به بنیاد نهج‌البلاغه به طور تخصصی به بررسی مباحث و موضوعات کتاب نهج‌البلاغه می‌پردازد. اشاعه و گسترش اندیشه‌های سیاسی، اجتماعی، علمی، فقهی، فرهنگی و فلسفی از جمله اهداف این فصلنامه بیان شده است. چنان که اشاره شد، مقالات علمی از منابع رسمی تبادل اطلاعات در جامعه علمی و دانشگاهی است. همچنین تحلیل محتوا مقالات از روش‌های علمی و معتبر برای ارزشیابی مقالات یک نشریه است و نتایج و یافته‌های آن می‌تواند دست اندرکاران نشریات را برای ارتقای محتوای نشریه و تدوین شیوه‌های استاندارد به منظور تدوین مقالات یاری کند. بدین ترتیب، ضمن شناسایی مسائل مربوطه در یک دوره زمانی، زمینه برای هدفمند کردن حرکت‌های علمی و تعیین اولویت‌های پژوهشی فراهم می‌گردد و به شناسایی ضعف‌ها و کمبودهای موجود در تولید اطلاعات علمی - پژوهشی منجر می‌شود. از آنجایی که در ایران تا به حال پژوهشی درباره تحلیل محتوای مقاله‌های منتشر شده در نشریه‌های علمی - پژوهشی حوزه نهج‌البلاغه انجام نشده است، انتظار می‌رود که پژوهش حاضر در فرایند معرفی این نشریه موثر باشد و بتوان از آن برای ارزش گذاری سطح فکری، سیاسی، اجتماعی، فلسفی، فرهنگی یاری کند.

اهداف

هدف اصلی پژوهش حاضر، تحلیل محتوای مقالات فصلنامه علمی - پژوهشی النهج از سال

- ۱۳۹۴-۱۳۸۹ است که ذیل آن موارد زیر نیز شناسا می‌شود:
- تعیین میزان فراوانی پراکندگی موضوعی مقالات فصلنامه النهج به لحاظ گرایش موضوعی و محورهای موضوعی.
 - تعیین میزان فراوانی مقوله‌های به کار رفته در مقالات فصلنامه النهج از حیث ساختی (نوع بیانات و عقاید ابراز شده در مقالات شامل؛ تحلیلی، انتقادی، تفکری، تعاملی، مثبت‌نگر، آینده‌نگر).
 - تعیین میزان فراوانی مقوله‌های به کار رفته در مقالات فصلنامه النهج از حیث موضوع‌بندی مقوله‌ها (کلامی، فقهی، فلسفی و غیره).
 - تعیین میزان فراوانی استنادهای ابراز شده در مقالات (به چه کسانی استنادها نسبت داده شده است مثلاً به گروه‌های سیاسی بوده، به رهبران دینی بوده، به اقلیت‌های مذهبی بوده، به محققان بوده، به دانشمندان بوده و...).
 - تعیین میزان فراوانی مقالات منتشر شده در فصلنامه النهج از حیث مخاطب‌شناسی پیام (مخاطبان در نظر گرفته شده، برای چه گروهی این حرف را می‌زنند؟ آیا برای یک خانواده است؟، گروه‌هایی که می‌توانند مخاطبان یک مقاله باشند)
 - تعیین میزان فراوانی مقالات منتشر شده در فصلنامه النهج به لحاظ روش‌شناسی (سندی (کتابخانه‌ای)، پیمایشی توصیفی، پیمایشی تحلیلی، پیمایشی ارزیابانه، تاریخی تجربی، شبه تجربی، میدانی و آینده پژوهی)
 - تعیین میزان فراوانی مشارکت گروه‌های محققان و نویسندگان در تولید مقالات بر اساس جنسیت
 - تعیین میزان فراوانی سطح دانش‌آموختگی و مرتبه علمی نویسندگان و مؤلفان.
 - تعیین میزان فراوانی مقالات منتشر شده در فصلنامه النهج به لحاظ هدف (کاربردی، بنیادی).
 - تعیین میزان فراوانی مقالات منتشر شده در فصلنامه النهج به لحاظ مطالعات (بین‌رشته‌ای، میان‌رشته‌ای و چندرشته‌ای).
 - تعیین میزان فراوانی مقالات منتشر شده در فصلنامه النهج به لحاظ ارجاعات (منابع ردیف اول و منابع ردیف دوم).

- تعیین میزان فراوانی مقالات منتشر شده در فصلنامه النهج به لحاظ محمل‌های اطلاعاتی استنادات

- تعیین میزان فراوانی مقوله‌های به کار رفته در مقالات فصلنامه النهج از حیث مقوله‌بندی ارزشی (قضاوت‌های ارزشی موجود در متون و جهت‌گیری‌های صورت گرفته نظیر، نفی اعتبار، تردید در صداقت و درستی تردید در روش، فقدان اصالت).

روش و جامعه پژوهش

روش شناسی این پژوهش از نوع تحلیل محتوا از روش‌های عمده مشاهده اسنادی است که به وسیله آن می‌توان متون، اسناد و مدارک و به واقع هر نوع سند ثبت و ضبط شده‌ای را خواه مربوط به زمان حال خواه متون کهن مورد بازبینی و تحلیل منظم و دقیق و از همه مهم‌تر با درجات بالاتری از پایایی قرار داد. که متکی بر بررسی و جستجو مطالب پیام‌ها براساس کلیدواژه‌ها است، می‌پردازد. تحلیل محتوا عبارت است از:

فنی که به وسیله آن مشخصات خاص پیام به طور روشمند و دقیق جهت استنباط علمی شناسایی می‌شوند. دقت و عینیت امر متضمن آن است که تحلیل مبتنی بر قواعد مشخصی باشد تا به دانش پژوهان امکان دهد از پژوهش‌های مختلف به نتایج یکسان مورد نظر دست یابند. (طالقانی، ۹۷-۹۶) کرلنگر بر این باور است که تحلیل محتوا دارای ویژگی‌های زیر می‌باشد:

الف) تحلیل محتوا روشی نظام‌مند است؛ به این معنا محتوایی که قرار است مورد ارزیابی قرار گیرد، باید براساس قواعد روشن و ثابتی برگزیده شود.

ب) تحلیل محتوا روشی عینی است. بنابراین، ساخته‌های ذهنی پژوهشگر نباید در آن دخالت داشته باشد.

ج) از آنجایی که تحلیل محتوا کمی است، هدف اصلی تحلیل محتوا بازنمایی دقیق مجموعه‌ای از پیام می‌باشد. (ویمر؛ دومینیک، ۲۱۷-۲۱۸)

جامعه آماری پژوهش حاضر:

جامعه آماری این پژوهش را مقالات منتشر شده در فصلنامه النهج (بنیاد نهج البلاغه) مشتمل بر ۱۲۰ مقاله تشکیل داده است که بین سال‌های ۱۳۹۴-۱۳۸۹ به چاپ رسیده‌اند

و با روش روش تحلیل داده‌ها آمار توصیفی و با استفاده از نرم‌افزار SPSS 22 انجام شده‌اند.

مقوله‌های تحلیل محتوا

الف. مقوله از حیث ساختی: در این گونه مقوله‌ها نظر پژوهشگر به شدت، به بیانات یا عقایدی که در متن ابراز شده معطوف می‌باشد. مثلاً؛ در تحلیل متن می‌توان به بررسی عواطف و میزان شدت خشم، بدبینی یا خوش بینی، که در رابطه با موضوع خاصی ابراز می‌شود، پرداخت تا به گرایش‌ها و شدت و ضعف آن پی برد.

ب. سبک‌شناسی متن: معمولاً اظهار نظرها با علائم و کلمات گوناگون صورت می‌گیرد. از این رو، می‌توان گفت: هر فرد سبک خاصی در کاربرد و نحوه استفاده از کلمات دارد، بنابراین، می‌توان از این طریق به قالب بندی سبک‌ها پرداخت، مثلاً، افراد در گفتارشان از کلمه من، ما، بنده، اینجانب، در نوشتار از کلمات مردم، اکثریت قریب به اتفاق مردم و واژگانی از این قبیل استفاده می‌کنند که بیان‌گر معنای خاصی است. می‌توان از طریق سبک‌شناسی به لایه‌های زیرین مقصود گوینده دست یافت.

ج. موضوع بندی مقوله‌ها: براساس معیاری خاص با توجه به اهداف مترتب بر آن صورت می‌گیرد. مثلاً، یک متن مذهبی را در مقوله‌های کلامی، فقهی، فلسفی و غیره می‌توان دسته بندی کرد. یا یک سخنرانی سیاسی را می‌توان به سیاست داخلی، خارجی و این گونه موارد دسته بندی نمود.

د. مقوله بندی ارزشی: در این نوع مقوله‌ها، هدف معطوف به قضاوت‌های ارزشی گفتار، متن و به طور کلی پیام‌ها می‌باشد. چنانچه بعضی از سیاستمداران کلمات مردم سالاری، حکومت مردمی، آزادی سیاسی و عدالت محوری را در سخنان خود زیاد به کار می‌برند. باید توجه نمود که آنها کلمات را در جهت مثبت یا منفی به کار می‌گیرند یا میزان علاقه و تنفر ایشان نسبت به این کلمات چه مقدار می‌باشد از آن مهم تر، باید به علاقه یا تنفر درونی سیاستمداران، نسبت به واژگان پی برد تا از روی ظاهر سازی یا به خاطر مصلحت اندیشی سیاسی خود آنها را به کار نبرند. (ساروخانی، ۱۳۸۲، ج. ۲، ۳۰۱-۳۰۲).

به طور کلی، تحلیل محتوایی شامل یک تحلیل نظامدار از متن است. متون، شامل هر نوع نوشته‌ای از قبیل کتاب، مجلات، نامه‌ها، صورت جلسات، نوشته‌های نامه‌های تلویزیونی،

رونوشت مصاحبه و نوشته‌های میدانی است. در اغلب تحلیل‌های محتوایی نمودارهای کمی، فراوان را با هریک از کلمات مشخص یا موضوعاتی که در متون آمده، محاسبه می‌کند و سپس تحلیل آماری را بر روی این فراوانی‌ها منتقل می‌سازند.

تحلیل محتوا در مباحث اجتماعی کاربرد زیادی دارد: از جمله پژوهشگر را یاری می‌رساند تا به کمک این روش، در تحلیل مسائل اجتماعی، به نتایج دقیق تری دست یابد و از نسبت‌های ناسنجیده و پیش داوری‌های ناروا دوری نماید. به خصوص در جامعه مدرن که شناخت‌ها به سادگی امکان پذیر نمی‌باشد. بنابراین، در تحلیل محتوا در ابتدا باید موضوع مورد مطالعه به دقت مشخص و معین گردد. سپس، جامعه آماری و جمعیت و نمونه تعیین گردد. در مرحله بعد، اثر یا آثاری که موضوع بحث می‌باشد، باید بارها مورد مطالعه قرار گیرد. طی این فرایند ممکن است پیش فرض‌ها تصحیح شوند و فرضیه‌های جدید در ذهن پژوهشگر بروز نماید. بنابراین لازم است در تحلیل محتوا، اهداف از پیش تعیین گردد، چارچوب نظری با توجه به اهداف تحقیق شناسایی شود، فرضیه‌ها مورد آزمون قرار گیرد، مقوله‌هایی که تحلیل محتوا براساس آن انجام می‌گیرد، از ویژگی فراگیر، طرد مقابل و همگونی برخوردار باشد. مقوله‌هایی که باید مورد توجه قرار گیرد عبارتند از: مقوله‌های ساختنی، مقوله‌های موضوعی، مقوله‌های ارزشی و... و پرداختن به تکنیک تحلیل محتوا در پژوهش‌های اجتماعی از این جهت ارزشمند است که از طریق این روش می‌توان به تحلیل محتوا و منابعی پرداخت که در زمان‌های گذشته و یا در فرهنگ‌های دیگر تولید شده‌اند؛ زیرا مطالعه این آثار به صورت مستقیم برای ما مقدور نیست و از طریق تحلیل محتوا می‌توان به پردازش اطلاعات در مورد آنها پرداخت.

۱-۶- تعاریف مفاهیم و عملیاتی اجزای مسئله

نشریه‌های ادواری

نشریه ادواری نشریه‌ای است شامل مجموعه‌ای از مطالب که با عنوان و خط مشی مشخص به قصد تداوم انتشار و در شماره‌های متوالی چاپ و توزیع می‌گردد.

همچنین محسنی معتقد است، نشریه ادواری نشریه‌ای است که به صورت متوالی و نامحدود منتشر می‌شود و معمولاً عنوان و توالی آن مشخص است. محتوای ادواری‌ها بیشتر

شامل چندین مقاله، گزارش، نقد و بررسی از افراد مختلف است.

مقاله

نوشته‌های علمی را می‌توان به سه مقوله مقاله، سخنرانی و گزارش تقسیم کرد (حری ۱۳۸۱). «مقاله به نوشته‌ای که درباره موضوعی خاص بنویسند و غالباً در روزنامه یا مجله چاپ کنند، گفته می‌شود» (دهخدا، ۱۳۷۷) در این پژوهش منظور از مقاله تمام متون نوشته شده توسط نویسندگان با موضوعی خاص شامل انواع پژوهشی، تحلیلی، مروری و گردآوری می‌باشد. بدیهی است یادداشت سردبیر، نقد کتاب، خاطره، مصاحبه، گزارش، سخنرانی و... در این تعریف نمی‌گنجد.

مقاله علمی - پژوهشی

در تعریف آیین‌نامه کمیسیون بررسی نشریات علمی کشور (وابسته به وزارت علوم، تحقیقات و فناوری) از مقالات علمی - پژوهشی چنین آمده است: هر تولید که به دنبال جستجوی حقایق و برای کشف بخشی از معارف و نشر آن در میان مردم و به قصد حل مشکلی با بیان اندیشه‌ای در موضوعی از موضوع‌های علمی، از طریق مطالعه‌ای نظام‌مند، برای یافتن روابط اجتماعی میان پدیده‌های طبیعی به دست آید و از دو خصلت اصالت و ابداع برخوردار باشد و نتایج آن به کاربردها، روش‌ها، مفاهیم و مشاهدات جدید در زمینه علمی، با هدف پیشبرد مرزهای علم و فناوری منجر شود. روشن است که مخاطبین اصلی این گونه از مجلات پژوهشی اساتید دانشگاه‌ها، دانشجویان دوره دکتری و کارشناسان ارشد و پژوهشگران شاغل در مراکز علمی، تحقیقاتی و تولیدی هستند.

میان رشته‌ای

مطالعات میان‌رشته‌ای از مباحث نوین در علم بشمار می‌آید که برآیند پیچیدگی مسائل و غیرخطی بودن روابط و مناسبات اجتماعی میان حوزه‌های مختلف معرفت است، چنانکه شناخت آن از طریق روش‌های غیرممکن خواهد بود (طاسکوه، ۲، ۱۳۸۷). در حقیقت پیچیدگی مسائل و پدیده‌ها ضرورت مطالعات میان رشته‌ای را آشکار ساخته است (علوی‌پور، ۱۳۸۷، ۲۲). مطالعات میان‌رشته‌ای بیشتر در دو معنا مورد توجه پژوهشگران بوده است. نخست

مفهوم نظری که مفهوم گفتمانی است؛ و دوم مفهوم کاربردی که البته قسیم اقسام دیگری نیز می‌گردد. اما در کل سه گونه چندرشته‌ای، میان رشته‌ای و فرا رشته‌ای معیار تقسیم بندی این پژوهش‌ها قرار می‌گیرد. میان رشته‌ای به دنبال آن است که با ترکیبی همگرایانه (کازنر، ۲۰۰۱، ۷۸) همکاری و تعامل با دیگر رشته‌ها را دید آورده و با ترکیب آنها به تولید علمی جدید دست یابد (درزی، ۱۳۹۲، ۷۵)

پیشینه‌های پژوهش

- باب الحوائجی و یزدیان راد (۱۳۸۹) به منظور تحلیل محتوای مقالات مجلات تخصصی کتابداری و اطلاع رسانی درباره ترویج کتاب خوانی و کتاب خانه‌های کودکان طی سال‌های ۱۳۷۸ تا ۱۳۸۷ در پژوهشی پیمایشی با به کارگیری ابزار سیاهه واری در یافتند که مقالات تألیفی ۹۴/۴ درصد و مقالات ترجمه‌ای ۱/۵ درصد از مجموع مقالات را شامل می‌شوند. توزیع فراوانی نوع مقالات نشان داد که مقالات پژوهشی ۴۶/۸ درصد، مقالات تحلیلی ۲۶/۶ درصد و مقالات مروری ۵/۲ درصد را به خود اختصاص داده‌اند. لذا تمایل به تولید مقالات پژوهشی در این مجلات بیشتر از دیگر پژوهش‌ها است.
- علایی مه آبادی (۱۳۹۱) با تحلیل محتوای روزنامه‌های کثیرالانتشار فارسی زبان منتشر شده در تهران بین سال‌های ۱۳۸۸-۱۳۹۰ گزارش کرد که موضوعات فناوری و علوم کاربردی با ۲۷۰۸ عنوان بیشترین میزان را به خود اختصاص داده‌اند.
- راهنمای رودپشتی، بنی طالبی دهکردی و کاویان (۱۳۹۱) پژوهشی تحت عنوان «تحلیل محتوای نشریات دارای رتبه علمی - پژوهشی رشته حسابداری در ایران» ضمن تحلیل محتوای ۱۱۵۴ مقاله منتشر شده در نشریات علمی - پژوهشی حسابداری طی سال‌های ۱۳۷۱-۱۳۹۰ دریافتند که پژوهش‌های حسابداری مالی با ۳۳۴ مقاله (۲۹ درصد) بیشترین درصد انتشار مقالات را از آن خود کرده است. موضوع مالی با ۲۴ درصد، حسابداری مدیریت با ۲۲ درصد، حسابرسی با ۱۴ درصد، مدیریت با ۶ درصد، حسابداری دولتی با ۵ درصد، در رتبه‌های بعدی قرار گرفتند.
- شریفی و دیگران (۱۳۹۱) به منظور تحلیل توصیفی مقاله‌های نشریات علمی - پژوهشی تربیت و علوم ورزشی در پژوهشی تربیت بدنی و علوم ورزشی در پژوهشی پیمایشی با به

کارگیری ابزار سیاه واریسی و مطالعه ۵ مجله طی سال‌های ۱۳۸۴-۱۳۸۸ دریافتند که گرایش فیزیولوژی ورزشی با ۳۴/۱ درصد بیشترین موضوع این مقالات را به خود اختصاص داده است. بررسی مولفان مقالات نشان می‌دهد. رتبه علمی استایار بیشترین فراوانی را دارد. در بین دانشگاه‌ها، دانشگاه تهران با ۸۷ نویسنده با ۴۳ درصد و ۳۵ درصد در رتبه اول و دوم قرار دارند.

- **زراعت کار و عالیشان کرمی (۱۳۹۲)** به منظور تحلیل استنادی و محتوایی مجله پزشکی هرمزگان در پژوهشی پیمایشی با به کارگیری ابزار سیاه واریسی و مطالعه ۲۱۱ مقاله طی سال‌های ۱۳۸۵-۱۳۸۹ دریافتند که ۲۰۲ عنوان از مقاله‌ها (۹۵/۷ درصد) حاصل مشارکت گروهی است و فقط ۹ مقاله (۴/۳ درصد) به صورت انفرادی تألیف شده‌اند. مقالات پیمایشی با ۲۰۴ عنوان بیشترین تعداد را به خود اختصاص داده است و مقالات مروری با ۳ عنوان کمترین تعداد را به خود اختصاص داده است. مشارکت مردان با ۱۳۶ نفر نسبت به زنان با ۷۵ نفر تفاوت چشم‌گیری دارد. از نظر وابستگی سازمانی، دانشگاه علوم پزشکی هرمزگان با تعداد ۸۵ مقاله در صدر است. همچنین درجه علمی استادیاری با (۳۶/۹۶ درصد) بیشترین تعداد مقاله را به خود اختصاص داده است و درجه مربی (۲۷/۰۲ درصد) و دانشیاری (۱۴/۲۵ درصد) در رتبه‌های بعدی قرار دارند.

- **زالی، قلی پور و عظیمی (۱۳۹۳)**، به منظور تحلیل محتوای مقالات مجلات معماری و شهرسازی در پژوهشی پیمایشی با به کارگیری ابزار سیاه واریسی و مطالعه ۹۵۴ مقاله از ۱۳ مقاله عنوان مجله طی سال‌های ۱۳۷۶-۱۳۸۷ دریافتند که مردان با ۸۲/۶ درصد تمایل بیشتری نسبت به زنان ۱۷/۴ درصد در چاپ مقالات دارند. در خصوص میزان مشارکت نویسندگان، داده‌ها این گونه نشان داد که مقالات دو و سه نویسنده با ۳۷/۵ درصد و ۲۹/۴ درصد آماری بهتر از مقالات تک نویسنده‌ای دارند که این نشان دهنده تمایل به کار گروهی در این مقالات است. در زمینه میزان مشارکت مرتبه‌های علمی نتایج نشان داد که، فارغ التحصیلان مقطع ارشد (۲۱ درصد)، استادیاران (۱۸ درصد) و دانشجویان دکتری (۱۷ درصد) در جایگاه اول تا سوم قرار دارند. مقایسه تطبیقی میزان فعالیت دانشگاه‌ها و مؤسسات در تولید مقالات بیانگر آن است که دانشگاه تهران (۲۶ درصد)، تربیت مدرس (۱۸ درصد) و دانشگاه اصفهان (۱۲ درصد) رتبه‌های اول تا سوم را به خود اختصاص داده‌اند.

گستره پژوهش

در پژوهش حاضر به تحلیل محتوای مقالات فصلنامه علمی - پژوهشی النهج طی سال‌های ۸۹-۹۴ پرداخته شده است که در جدول ۱ تعداد مقالات هر فصلنامه را به طریق شهودی ارائه می‌نماید.

گستره موضوعی مقالات

بررسی موضوعی مقالات فصلنامه نهج‌البلاغه در پاسخ به سوال اول پژوهش نشان داد از تعداد ۱۲۰ مقاله منتشره، بیشترین تعداد مقالات به موضوع الهیات اختصاص دارد. پس از آن موضوع مدیریت، مدیریت سازمانی و مدیریتی، مقالاتی در حوزه تخصصی نهج‌البلاغه، و سپس موضوع علوم اجتماعی، معرفی و نقد اثر، علوم سیاسی و اخلاق سیاسی، اخلاق حکومتی و اجتماعی، جامعه‌شناسی، اقتصاد، عدل و عدالت، انسان‌شناسی، هستی‌شناسی و وجودشناسی، تعلیم و تربیت، تاریخ اسلام، طب و طبابت، علوم اجتماعی، فلسفه، علوم رفتاری، خانواده، اعجاز قرآن، آزادی، سنت‌های الهی، حقوق بشر، نمودار ۱ درصد محور موضوعی را در مقاله‌های مورد بررسی به طریق شهودی ارائه می‌نماید.

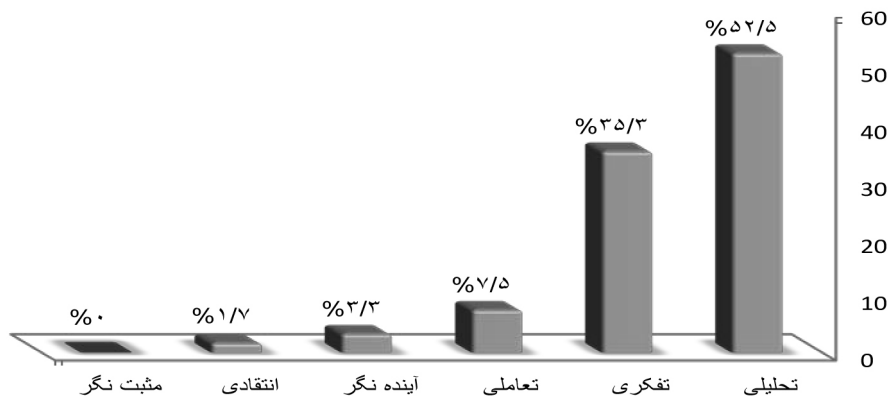
جدول ۱. توزیع فراوانی و درصد تعداد مقاله‌های هر فصلنامه

تعداد مقاله‌ها	فراوانی	درصد	تعداد مقاله‌ها	فراوانی	درصد
شماره ۳۰	۱۰	درصد ۸/۳	شماره ۳۸	۷	درصد ۵/۸
شماره ۳۱	۸	درصد ۶/۶	شماره ۳۹	۵	درصد ۴/۲
شماره ۳۲	۸	درصد ۶/۶	شماره ۳۴	۸	درصد ۶/۶
شماره ۳۳	۹	درصد ۷/۵	شماره ۴۱	۸	درصد ۶/۶
شماره ۳۴	۷	درصد ۵/۸	شماره ۴۲	۷	درصد ۵/۸
شماره ۳۵	۷	درصد ۵/۸	شماره ۴۳	۷	درصد ۵/۸
شماره ۳۶	۶	درصد ۵/۰	شماره ۴۴	۸	درصد ۶/۶
شماره ۳۷	۸	درصد ۶/۶	شماره ۴۵	۷	درصد ۵/۸
فراوانی کل = ۱۲۰			درصد کل = ۱۰۰ درصد		

ساختارشناسی مقالات

بررسی ساختارشناسی مقالات نشان داد که مقالات در مجله پژوهشهای نهج البلاغه دارای تنوع ساختاری هستند. فراوانی مقوله‌های ساختاری به کار رفته در مقالات فصلنامه نهج از ۱۲۰ مقاله مورد بررسی، (۵۲/۵ درصد) دارای ساخت تحلیلی، (۳۵/۳ درصد) دارای ساخت تفکری، (۷/۵ درصد) دارای ساخت تعاملی، (۳/۳ درصد) دارای ساخت آینده‌نگر و (۱/۷ درصد) دارای ساخت انتقادی هستند.

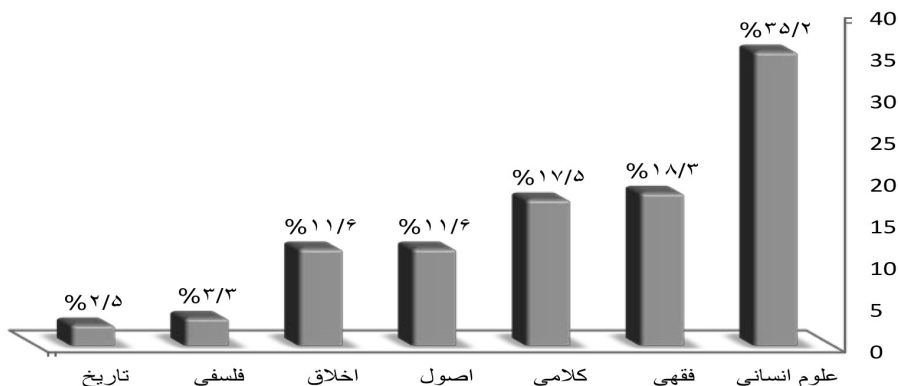
با استناد به نتایج اخیر؛ بیشترین ساختار مقاله‌های مورد بررسی عبارت است از: «تحلیلی»، «تفکری» و «تعاملی».

نمودار ۱. درصد ساختار مقاله‌ها

فراوانی مقوله‌های موضوعی

موضوع‌شناسی فصلنامه نهج البلاغه روند ارائه مقالات را به شرح ذیل نمودار ساخت: از ۱۲۰ مقاله مورد بررسی، (۳۵/۲ درصد) دارای موضوع‌بندی علوم انسانی، (۱۸/۳ درصد) دارای موضوع‌بندی فقهی، (۱۷/۵ درصد) دارای موضوع‌بندی کلامی، (۱۱/۶ درصد) دارای موضوع‌بندی اصولی، (۱۱/۶ درصد) دارای موضوع‌بندی اخلاقی، (۳/۳ درصد) دارای موضوع‌بندی فلسفی و (۲/۵ درصد) دارای موضوع‌بندی تاریخی هستند. با استناد به نتایج اخیر؛ بیشترین ساختار مقاله‌های مورد بررسی عبارت است از: «علوم انسانی»، «فقهی» و «کلامی».

نمودار ۲. درصد موضوع بندی مقاله ها

فراوانی استنادهای مقالات

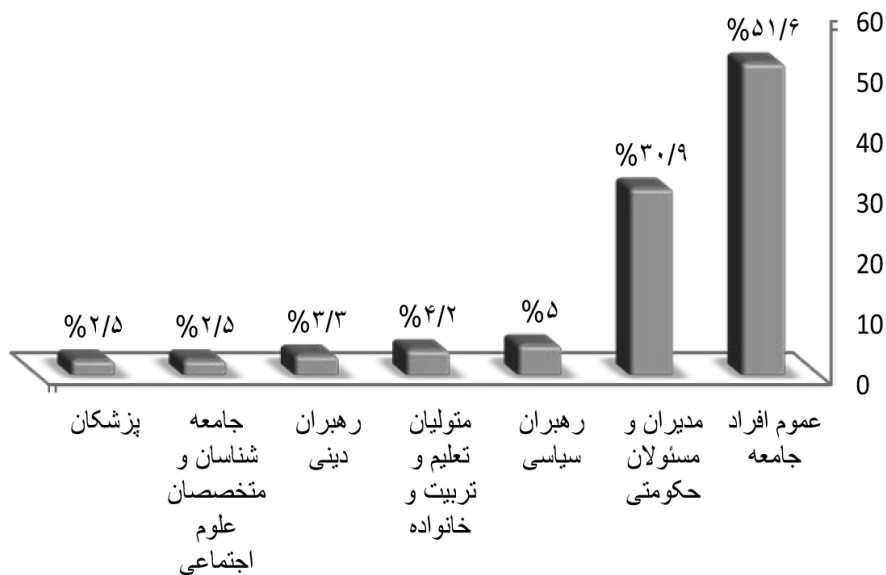
استنادها در مقالات علمی پژوهشی از مقوله های مهم ارزیابی محسوب می شود. از این رو در تحلیل استنادی مقالات، نتایج حاصله عبارت بود از م: اولا مجموع ۱۲۰ مقاله مورد بررسی ۲۶۳۵ استناد دارند، یعنی بطور میانگین هر مقاله ۲۱/۹ استناد دارد. همچنین بیشترین تعداد استناد برای یک مقاله، ۹۰ هست که مربوط به مقاله با عنوان «نوآوری های علامه طباطبائی در پاسخ به شبهات فخر رازی بر دیدگاه شیعه پیرامون آیات ولایت» حاصل تلاش مشترک کریم مبارکی، دکتر نجارزادگان و دکتر مهدوی راد می باشد. از ۲۶۳۵ استناد موجود در مقاله های مورد بررسی، ۱۸۷۲ مورد (درصد ۷۱/۶) به محققان و پژوهشگران علمی و ۷۶۳ مورد (۲۸/۴ درصد) به رهبران و علمای دینی و مذهبی ابراز شده است. با استناد به نتایج اخیر؛ بیشترین استنادهای ابراز شده در مقاله های مورد بررسی به محققان و پژوهشگران علمی است.

جدول ۲. توزیع فراوانی و درصد استنادهای ابراز شده مقاله ها

درصد	فراوانی	استنادهای ابراز شده مقاله ها
درصد ۷۱/۶	۱۸۷۲	محققان و پژوهشگران علمی
درصد ۲۸/۴	۷۶۳	رهبران و علمای دینی
درصد ۱۰۰	۲۶۳۵	کل

مخاطب‌شناسی مقالات:

مقالات فصلنامه نهج‌البلاغه گرچه تخصصی تدوین شده‌اند، اما از حیث رویکرد اجتماعی شاخص معناداری را ارائه می‌دهد. وفق این پژوهش از ۱۲۰ مقاله‌ی مورد بررسی، ۵۱/۶ درصد عموم افراد جامعه، ۳۰/۹ درصد مدیران و مسئولان حکومتی، ۵ درصد رهبران سیاسی، ۴/۲ درصد خانواده و متولیان امر تعلیم و تربیت، ۳/۳ درصد رهبران دینی، ۲/۵ درصد جامعه‌شناسان و متخصصان علوم اجتماعی و ۲/۵ درصد پزشکان را مورد توجه قرار داده است. با استناد به نتایج اخیر؛ بیشترین مخاطب در مقاله‌های مورد بررسی به عموم افراد جامعه و پس از آن «مدیران و مسئولان حکومتی» و «رهبران سیاسی» اختصاص یافته است.

نمودار ۳. درصد مخاطب مقاله‌ها

فروانی روش تحقیق در مقالات:

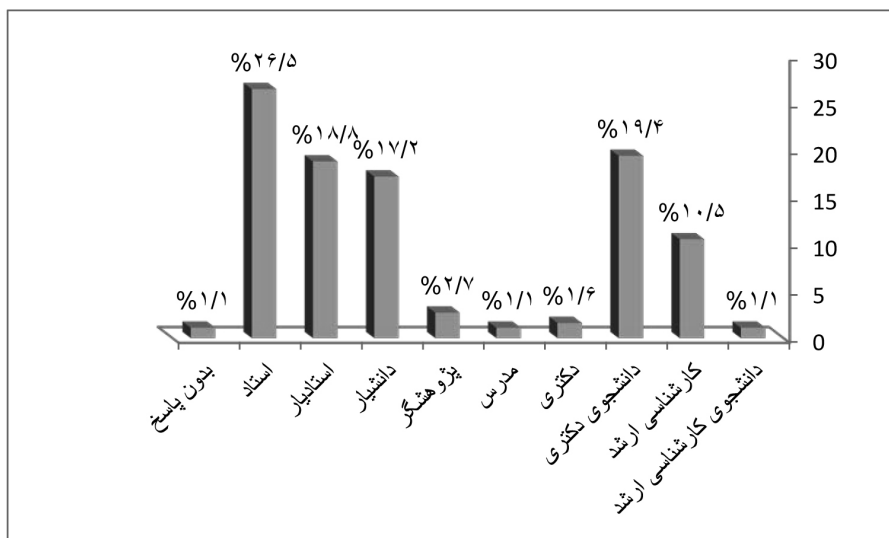
با توجه به نوع متن مورد پژوهش از ۱۲۰ مقاله مورد بررسی، (درصد ۸۷/۶) سندی، (درصد ۸/۳) تحلیل محتوا، (درصد ۳/۳) آینده پژوهی و (درصد ۰/۸) تحلیل استنادی است. با استناد به نتایج اخیر؛ بیشترین روش تحقیق در مقاله‌های مورد بررسی عبارت است از: «سندی»، «تحلیل محتوا» و «آینده پژوهی».

جدول ۳. توزیع فراوانی و درصد روش‌شناسی مقاله‌ها

درصد	فراوانی	روش‌شناسی مقاله‌ها
درصد ۰/۸	۱	تحلیل استنادی
درصد ۸/۳	۱۰	تحلیل محتوا
درصد ۳/۳	۴	آینده پژوهی
درصد ۸۷/۶	۱۰۵	سندی
درصد ۱۰۰	۱۲۰	کل

فراوانی سطح دانش آموختگی نویسندگان مقالات

از مجموع ۱۸۰ نویسنده مقاله‌های مورد بررسی، (درصد ۱/۱) دانشجوی کارشناس ارشد، (درصد ۱۰/۵) کارشناس ارشد، (درصد ۱۹/۴) دانشجوی دکتری، (درصد ۱/۶) دکتری، (درصد ۱/۱) مدرس، (درصد ۲/۷) پژوهشگر، (درصد ۱۷/۲) دانشیار، (درصد ۱۸/۸) استادیار و (درصد ۲۶/۵) استاد هستند.

نمودار ۴. درصد سطح دانش آموختگی نویسندگان مقالات

با استناد به نتایج اخیر؛ بیشترین مرتبه علمی نویسندگان در مقاله‌های مورد بررسی عبارت است از؛ «استاد»، «دانشجوی دکتری» و «استادیار».

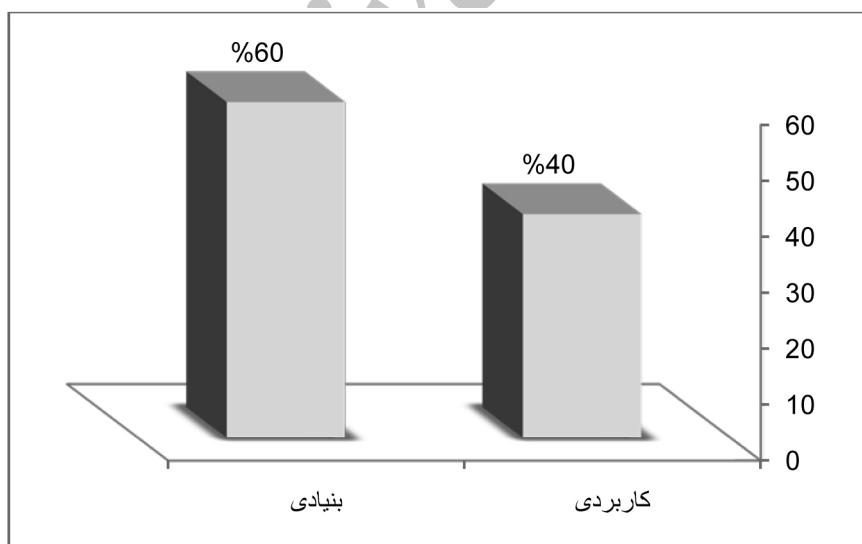
همچنین از نظر جنسیت نویسندگان جدول ذیل استخراج گردید.

جدول ۴. توزیع فراوانی و درصد جنسیت نویسندگان مقاله‌ها

جنسیت نویسندگان مقاله‌ها	فراوانی	درصد
نویسنده مرد	۱۴۳	۷۹/۴ درصد
نویسنده زن	۳۷	۲۰/۶ درصد
کل	۱۸۰	۱۰۰ درصد

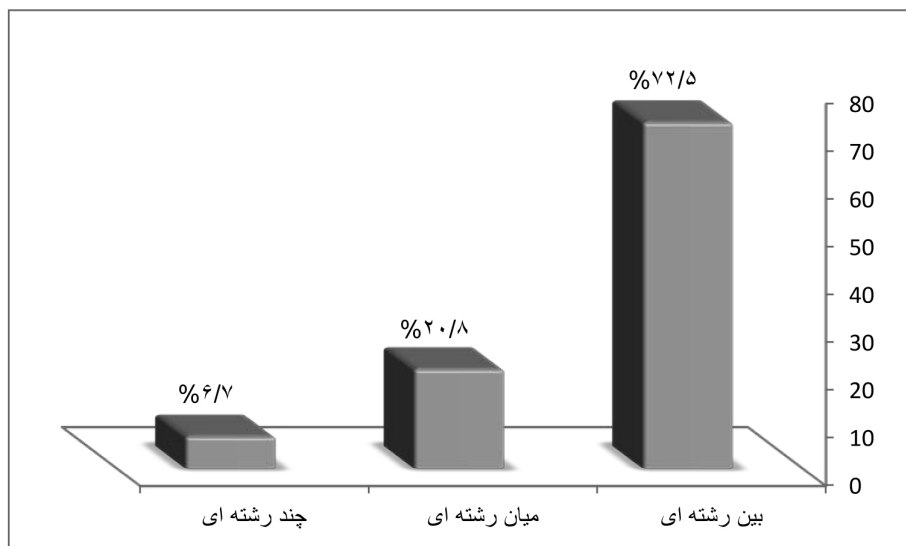
روش‌شناسی مقالات از نظر روش‌های پژوهش:

از ۱۲۰ مقاله مورد بررسی، (درصد ۴۰/۰) کاربردی و (درصد ۶۰/۰) بنیادی هستند. با استناد به نتایج اخیر، بیشترین هدف در مقاله‌های مورد بررسی با کمی اختلاف به سمت رویکرد بنیادی گرایش دارد.

نمودار ۵. درصد هدف مقاله‌ها

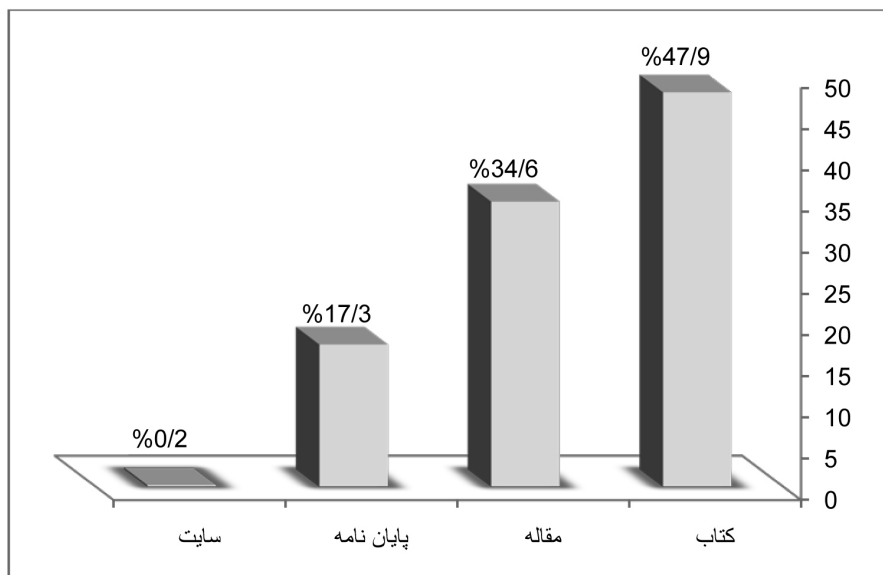
فراوانی رویکردهای معطوف به پژوهش‌های میان رشته‌ای، بین رشته‌ای و چند رشته‌ای: از ۱۲۰ مقاله مورد بررسی، (درصد ۷۲/۵) بین رشته‌ای، (درصد ۲۰/۸) میان رشته‌ای و (درصد ۶/۷) چند رشته‌ای هستند. با استناد به نتایج اخیر؛ بیشترین نوع مطالعات در مقاله‌های مورد بررسی عبارت است از: «بین رشته‌ای»، «میان رشته‌ای» و «چند رشته‌ای».

نمودار ۶. درصد نوع مطالعات مقاله‌ها

نحوه استناددهی مقالات:

از ۲۶۳۵ استناد در مقاله‌های مورد بررسی، (درصد ۴۷/۹) استناد به کتاب، (درصد ۳۴/۶) استناد به مقاله، (درصد ۱۷/۳) استناد به پایان‌نامه و (درصد ۰/۲) استناد به سایت هستند. با استناد به نتایج اخیر؛ بیشترین محمل‌های اطلاعاتی استنادات در مقاله‌های مورد بررسی عبارت است از: «کتاب»، «مقاله» و «پایان‌نامه».

نمودار ۷. درصد محمل‌های اطلاعاتی استنادات مقاله‌ها

نتایج

- گستره موضوعی مقالات فصلنامه علمی _ پژوهشی نهج البلاغه، به سمت الهیات و سپس مدیریت و آفاق آن گرایش دارد. اما مقوله‌های دیگر در حوزه علوم انسانی، نهج البلاغه و علوم کاربردی نیز مورد توجه مولفان بوده است.
- ساختار پژوهشی مقالات به سمت روش تحلیلی گرایش داشته و بیشتر پژوهش‌ها نیز متوجه روش سندی و کتابخانه‌ای بوده است. پژوهش‌ها نیز به میزان نسبتاً مساوی با اندک گرایشی به سمت پژوهش‌های بنیادی گرایش دارد؛ اما پژوهش‌های کاربردی نیز درخور توجه بوده است.
- مقوله‌های موضوعی حوزه علوم انسانی گرایش داشته و از این حیث رویکرد کاربردی به این مجله بخشیده است.
- استناددهی مقالات به نسبت بالایی معطوف به منابع پژوهشی و دست اول بوده که این بر اعتبار مقالات می‌افزاید. بیشترین استنادات معطوف به کتاب و مقالات علمی است.
- رویکرد مقالات بیشتر سطوح عامه جامعه و سپس مسائل حکومتی را مورد توجه قرار

داده است.

- سطح دانش آموختگی نویسندگان به شکل معناداری معطوف به سطوح عالی دانش آموختگی بوده است. در این بین تلاش علمی دانشجویان تحصیلات عالی در گرایش به پژوهش در حوزه موضوعی نهج البلاغه مشاهده می شود.

منابع

- ابرامی، هوشنگ. (۱۳۸۵). شناختی از دانش شناسی: علوم کتابداری و دانش رسانی. تهران: نشر کتابدار.
- باب الحوائجی، فهیمه و مهرزاد یزدیان. (۱۳۸۹). تحلیل محتوای مقالات مجلات تخصصی کتابداری و اطلاع رسانی درباره ترویج کتاب خوانی و کتاب خانه های کودکان از سال ۱۳۷۸ تا ۱۳۸۷. تحقیقات اطلاع رسانی و کتاب خانه های عمومی شماره، ۱۶(۴)، ۳۱ تا ۵۳.
- حری، عباس. (۱۳۸۰). آئین نگارش علمی، تهران: هیئت امنای کتابخانه های عمومی کشور.
- خورسندی طاسکوه، علی، گفتمان میان رشته ای دانش، پژوهشگرده مطالعات فرهنگی و اجتماعی، تهران، ۱۳۸۷، ش.
- درزی، قاسم و... گونه شناسی مطالعات میان رشته ای در قرآن کریم، فصلنامه مطالعات میان رشته ای، سال پنجم، شماره ۴، پاییز ۱۳۹۲
- راهنمای رودپشتی، فریدون؛ بنی طالبی دهکردی، بهاره و مریم کاویان. (۱۳۹۱). تحلیل محتوای نشریات دارای رتبه علمی - پژوهشی رشته حسابداری در ایران. حسابداری مدیریت شماره ۵(۱۵)، ۱۲۱ تا ۱۳۴.
- رایف، دانیل؛ استفن، جی، لیبسی و فریدریک فیکو، تحلیل پیام های رسانه ای (کاربرد تحلیل محتوای کمی در تحقیق)، ترجمه مهدخت بروجردی علوی، ۲۳
- رشیدی آشتیانی، اعظم و حسن حسن لاریجانی. (۱۳۹۰). تحلیل محتوای نشریه های علمی - پژوهشی در حوزه موضوعی اقتصاد نشریه های علمی - پژوهشی در حوزه موضوعی اقتصاد در سال های ۱۳۸۵-۱۳۸۹. برنامه ریزی و بودجه، ۱۶(۳)، ۱۳۳ تا ۱۵۷
- زالی، نادر؛ قلی پور، مستوره و نورالدین عظیمی (۱۳۹۳). واکاوی دستاوردهای دانش شهرسازی: تحلیل محتوای مقالات علمی - پژوهشی در حوزه شهرسازی، در: مدیریت شهری، شماره ۱۳(۴۳)، ۱۰۹ تا ۱۲۶
- زراعت کار، کیمیا و نادر عالیشان کرمی (۱۳۹۲). تحلیل استنادی و محتوایی مجله پزشکی

- هرمزگان ۱۳۸۵-۱۳۸۹، در: مجله پزشکی هرمزگان، شماره ۱۱۷(۱)، ۵۴ تا ۶۰.
- ساروخانی، باقر ۱۳۸۱. روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی، ۳۰۱.
 - سرمد و همکاران، ۱۳۷۵، روش‌های تحقیق در علوم رفتاری، ۱۳۵
 - سلک، محسن و اشراالسادات بزرگی (۱۳۸۹). تحلیل محتوایی مقالات منتشر شده در دو نشریه فصل نامه کتابداری و اطلاع رسانی و فصل نامه کتاب در سال‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۸۶، در: فصل نامه دانش‌شناسی (علوم کتابداری و اطلاع رسانی فناوری اطلاعات)، شماره ۳(۱۰)، ۲۶ تا ۴۰
 - شریفی، مسلم؛ میردار هریجانی، شادمهر و بهمن عسگری. ۱۳۹۱. تحلیل توصیفی مقاله‌های نشریات علمی پژوهشی تربیت بدنی و علوم ورزشی طی سال‌های ۱۳۸۴-۱۳۸۸. نشریه مدیریت ورزشی بهار.
 - طالقانی، محمود. ۱۳۷۰. روش تحقیق نظری، ۹۵-۹۶.
 - علایی‌مه‌آبادی، منیره. ۱۳۹۱. تحلیل محتوای روزنامه‌های کثیرالانتشار فارسی زبان منتشره در تهران بین سال‌های ۱۳۸۸-۱۳۹۰. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران.
 - علوی‌پور، محسن و همکاران، مبانی نظری و روش‌شناسی مطالعات میان رشته‌ای، تهران: پژوهشکده‌ی مطالعات فرهنگی و اجتماعی، ۱۳۸۷.
 - فتاحی، رحمت‌الله و یزدان منصوریان. ۱۳۸۱. مدیریت نشریه‌های ادواری: جنبه‌های نظری و کاربردی‌گزینه‌ش، فراهم‌آوری، سازماندهی و ارائه خدمات ادواری‌ها (چاپی و الکترونیکی). تهران: دبیرش، ۹.
 - فصلنامه نهج‌البلاغه (مجلدات ۳۰-۴۵)، تهران: بنیاد نهج‌البلاغه.
 - کرپندورف، کلوس. ۱۳۸۳. تحلیل محتوا، مبانی روش‌شناسی، ترجمه هوشنگ نایبی، نشرنی ۲۵.
 - نیازی، سیمین. (۱۳۸۰). بررسی گرایش‌های موضوعی نشریات کتابداری و اطلاع رسانی در سال‌های ۱۳۴۷-۱۳۴۴. فصلنامه کتاب شماره ۴۵ بهار. ۵۲ تا ۶۱
 - ویمر، راجردی و جوزف آرومینیک. (۱۳۸۴). تحقیق در رسانه‌های جمعی، ترجمه دکتر کاووس سید امامی، تهران، سروش، ۲۱۷.
- Cozzens, S. E. (2001). "Making Disciplines Disappear in STS." In *Visions of STS: Counterpoints in Science, Technology, and Society Studies*, S. H. Cutcliffe & C. Mitcham(eds), pp. 51-64. Albany, NY: State University of New York Press